

شرعی خود در زمان وقوع حوادث غیرمترقبه طبیعی حساس هستند. در زمان وقوع این حوادث دو گروه هستند که از نظر آشنایی و رعایت مسائل شرعی مورد توجه هستند: یکی مردم حادثه‌دیده و دیگری گروه‌های امدادگر و روحانیون. این مطالعه به منظور بررسی اهمیت احکام شرعی مورد نیاز گروه‌های ذکرشده در حوادث طبیعی انجام شده است.

روش‌ها: در این مطالعه مقطعی که به صورت میدانی و با روش توصیفی انجام شده، با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته به نیازسنجی از مردم مناطق آسیب دیده از زلزله و سیل و نیز نیازسنجی از امدادگران و روحانیون حاضر در صحنه در ارتباط با مسائل و نیازهای شرعی آنها پرداخته شده است.

یافته‌ها: از نظر اکثر افراد شرکت کننده در این مطالعه، آشنایی با احکام فقهی مختلف مورد نیاز در حوادث طبیعی (احکام مربوط به آب ها، نجاسات و مطهرات.....) «خیلی مهم» ارزیابی شده و آنها نسبت به جمع آوری و تدوین احکام فقهی «اهمیت خیلی زیاد» قائل هستند.

نتیجه گیری: اهالی مناطق آسیب دیده از حوادث طبیعی و نیز امدادگران و روحانیون حاضر در این مناطق اهمیت خیلی زیادی برای آشنایی و اجرای احکام فقهی مورد نیاز در این حوادث قائل بوده و خواهان جمع آوری و تدوین این احکام هستند.

کلمات کلیدی: احکام شرعی، حوادث طبیعی، مردم آسیب‌دیده، امدادگران، روحانیون.

بررسی اهمیت احکام شرعی مورد نیاز امدادگران و افراد محلی در

سوانح طبیعی

عباسعلی ناصحی*، محمدرضا ایمانی**

*نویسنده مسئول روانپزشک، استادیار، مؤسسه

آموزش عالی علمی- کاربردی هلال ایران، تهران،

ایران

Email: dr_nasehi@yahoo.com

**مدرس معارف اسلامی، دانشگاه جامع علمی-

کاربردی، ایران

وصول مقاله: ۸۹/۲/۱۲

پذیرش مقاله: ۸۹/۵/۲۰

چکیده

مقدمه: اکثریت قاطع جمعیت کشور ما مسلمان هستند که نسبت به انجام مناسک مذهبی و مسائل

بیشتری به قادر متعال پیدا می‌کند و دنبال وسیله‌ای است که او را به خداوند نزدیک‌تر کند و این مسئله در بین مردم کشور ما کاملاً نمودار است.

با توجه به موارد فوق می‌توان نتیجه گرفت که یکی از مسائل مهم برای مردم کشور ما در زمان حوادث طبیعی آشنایی با مسائل شرعی و رعایت آنها می‌باشد. در زمان وقوع حوادث طبیعی دو گروه هستند که از نظر آشنایی و رعایت مسائل شرعی مورد توجه هستند: یکی مردم حادثه دیده و دیگری گروه های امدادگر که برای امداد رسانی در صحنه حاضر می‌شوند. بعضی از عناوین احکام شرعی که در زمان حوادث مورد نیاز هستند عبارتند از: احکام مربوط به اموات از قبیل غسل میت، کفن و دفن میت، نماز میت و نحوه انجام این امور زمانی که تعداد اموات زیاد است، احکام مربوط به افراد حادثه دیده از قبیل عبادات، نجاسات و مطهرات؛ و نیز احکام مربوط به امدادگران از قبیل احکام مربوط به مسافر، مس میت، قبله ...

مسئله مهم دیگر مقوله حمایت‌های روانی از آسیب‌دیدگان است که اهمیت آن بیشتر از قبل آشکار شده است. در این ارتباط قابل ذکر است که آسیب‌دیدگان از حوادث و بلایا در صورتی که شاهد رعایت مسائل شرعی از طرف امدادگران باشند آرامش بیشتری پیدا کرده و مشکلات بعدی آنها از نظر روحی روانی کمتر خواهد شد. مثلاً وقتی فرد آسیب‌دیده می‌بیند که هنگام نجات خود و خانواده‌اش مسائلی همچون محرّمات رعایت می‌شود یا در مورد اعضای خانواده‌اش که فوت کرده‌اند هنگام کفن و دفن آنها مسائل شرعی به صورت کامل رعایت می‌شود آرامش بیشتری خواهد داشت؛ ولی بر عکس در صورت عدم رعایت کامل مسائل شرعی، افراد آسیب‌دیده یا باقی‌مانده از حوادث ممکن است دچار واکنش‌هایی همچون

ایران کشوری حادثه‌خیز است و متأسفانه چهارمین کشور مستعد حوادث در آسیا (۱) و ششمین کشور مستعد حوادث در جهان (۲) است، چنانکه سهم ایران از پدیده‌های نامطلوب طبیعی ۶٪ کل بلایا در سطح جهان می‌باشد (۱).

در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ هجری شمسی در ایران به طور متوسط سالانه ۴۰۰۰ نفر بر اثر بلایا و حوادث طبیعی جان خود را از دست داده و ۵۵۰۰۰ نفر در اثر این حوادث دچار آسیب شده‌اند (۲). همچنین در یکصد سال اخیر بیش از ۳۰۰۰۰۰ نفر به علت سوانح و حوادث غیرمترقبه در ایران فوت کرده‌اند و میلیاردها ریال خسارات ناشی از آن بر جامعه تحمیل شده است (۳).

در زلزله رودبار بیش از ۳۶۰۰۰ نفر و در زلزله بم بیش از ۳۰۰۰۰ نفر از هموطنان ما فوت نمودند (۴). به طور کلی ۳۱ نوع از حوادث و بلایای طبیعی از قبیل زلزله و سیل در ایران امکان وقوع دارد و ۹۰٪ از مردم ایران در معرض حوادث ناشی از سوانح طبیعی هستند (۱).

مهمترین حوادث طبیعی ایران طی یکصدسال گذشته عبارتند از: زلزله رودبار در سال ۱۳۶۹، زلزله طبس در سال ۱۳۵۷، سیل گرگان در سال ۱۳۸۰ و زلزله بم در سال ۱۳۸۳.

از طرف دیگر اکثریت قاطع جمعیت کشور ما مسلمان و شیعی مذهب هستند که نسبت به انجام و اجرای مناسک مذهبی و مسائل شرعی خود حتی در زمان وقوع حوادث طبیعی و نیز برای بعد از فوت خود حساس هستند. بسیاری از هموطنان مقید به انجام نماز و دیگر شعائر دینی خود حتی در موقعیت های ناگوار و خطیر هستند، همچنین همه آنها نسبت به رعایت آداب دینی برای آنها هنگام فوت و بعد از فوت حساس می‌باشند. انسان به‌صورت فطری در زمان حوادث توجه

احساس خشم نسبت به امدادگران، احساس گناه، اضطراب و افسردگی شوند.

از نظر پیشینه تحقیق بر اساس جستجویی که در منابع اینترنتی و سایت های داخلی مربوط به دانشگاه ها، حوزه های علمی و دیگر نهادهای علمی - تحقیقی (مثل جهاد دانشگاهی) انجام شد تحقیقی که به بررسی نیازهای شرعی آسیب دیدگان و امدادگران حوادث و بلایای طبیعی پرداخته باشد، یافت نشد. همچنین طرح های تحقیقاتی مؤسسه آموزش عالی هلال ایران و مجلات علمی داخلی مرتبط ظرف پنج سال گذشته مورد بررسی قرار گرفت و در هیچ یک از آنها طرح تحقیقاتی یا مقاله مشابهی پیدا نشد. بنابراین تحقیق حاضر احتمالاً اولین تحقیق در نوع خود است و از این جهت قابل اهمیت است.

با توجه به موارد ذکر شده، پژوهش حاضر تلاش نموده تا اولاً با انجام کار میدانی مسائل و مشکلات شرعی آسیب دیدگان از حوادث و بلایای طبیعی و نیز امدادگران عزیز شناسایی شده و ثانیاً با انجام فعالیت کتابخانه ای فتاوا و آرای مراجع تقلید مشهور در ارتباط با مسائل مورد نیاز جمع آوری و به صورت کتاب در اختیار مردم و امدادگران قرار گیرد.

روش ها

پژوهش حاضر؛ یک مطالعه میدانی و توصیفی است که شامل نیازسنجی از مردم مناطق آسیب دیده از سیل و زلزله و نیز نیازسنجی از امدادگران، مدیران و روحانیون حاضر در صحنه سیل و زلزله در ارتباط با مسائل و نیازهای شرعی آسیب دیدگان است و در واقع یک نوع نظرسنجی در ارتباط با نیازهای شرعی مردم آسیب دیده از حوادث غیرمترقبه و نیز نیازهای شرعی امدادگران، روحانیون و مدیران حاضر در صحنه امدادسانی به مردم آسیب دیده طی سال ۱۳۸۷ و ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۸ است.

نیازسنجی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته انجام شده است. پرسشنامه دو قسمت دارد: قسمت اول شامل سؤالات کلی و قسمت دوم شامل سؤالات اصلی در ارتباط با احکام شرعی مورد نیاز در حوادث طبیعی. قسمت دوم ۱۴ سؤال در ارتباط با نظر مخاطبین در مورد اهمیت احکام شرعی مورد نیاز در حوادث طبیعی دارد که عبارتند از: احکام مربوط به انواع آبها، نجاسات و مطهرات، کفّار، وضو و غسل، تیمّم و جبیره، مسّ میّت و غسل، کفن، نماز و دفن میّت، نمازهای یومیّه، نماز آیات، قبله، پاک بودن لباس نمازگزار، مکان نمازگزار، نماز و روزه مسافر، اموال مجهول المالک و تماس با نامحرم. سپس یک سؤال کلی در ارتباط با نظر مخاطب در مورد اهمیت جمع آوری و تدوین احکام فقهی مربوط به حوادث و بلایای غیرمترقبه و نهایتاً یک سؤال باز در ارتباط با ذکر دیگر احکام شرعی مورد نیاز در زمان وقوع حوادث غیرمترقبه دارد. سؤالات این بخش به غیر از سؤال آخر که به صورت باز می باشد چهار گزینه ای است و نظر مخاطب را در مورد میزان اهمیت مسائل شرعی فوق الذکر جویا می شود (پاسخ ها به ترتیب عبارتند از: اهمیت ندارد، کمی اهمیت دارد، مهم است، خیلی مهم است).

جامعه آماری این تحقیق عبارتست از ۱- کلیه افراد ۷۵-۱۵ ساله آسیب دیده در زلزله سال ۱۳۸۳ شهرستان بزم، زلزله سال ۱۳۸۵ استان لرستان، حادثه سیل سال ۱۳۸۰ استان گلستان ۲- مدیران و امدادگران جمعیت هلال احمر که در حوادث فوق الذکر حضور فعال داشته اند ۳- مدیران محلی و روحانیونی که در حوادث فوق الذکر حضور فعال داشته اند. برای نمونه گیری از دو روش استفاده شده است: ۱- نمونه گیری خوشه ای یا تصادفی چند مرحله ای که با استفاده از این شیوه تعدادی از اهالی شهری و روستایی مناطق مورد مطالعه برای مصاحبه و تکمیل پرسشنامه دعوت شدند و

نمونه‌گیری غیرتصادفی و در دسترس که تعدادی از مدیران، امدادگران جمعیت هلال احمر و روحانیون حاضر در صحنه مناطق مورد مطالعه که در دسترس بودند انتخاب و مورد مصاحبه و تکمیل پرسشنامه قرار گرفتند. جمعاً تعداد ۲۵۷ نفر مورد پرسش قرار گرفتند. ۱۱۱ نفر (۴۳/۲٪) از آنها ساکن شهر بم، ۶۰ نفر (۲۳/۳٪) ساکن استان لرستان و ۸۶ نفر (۳۳/۵٪) ساکن استان گلستان بودند. از این جمع ۱۵۲ نفر (۵۹/۱٪) مردم عادی، ۷۸ نفر (۳۰/۴٪) مدیر و یا امدادگر و ۲۷ نفر (۱۰/۵٪) روحانی هستند.

اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها پس از کدگذاری وارد کامپیوتر شده و با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۱۰ پردازش گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، جدول و نمودار) استفاده شده است.

یافته‌ها

یافته‌های جمعیت شناختی

از نظر جنسیت ۱۸۱ نفر (۷۰/۴٪) از شرکت‌کنندگان در طرح مرد و بقیه زن هستند. ۱۴۵ نفر (۵۶/۴٪) از آنها متأهل و ۹۴ نفر (۳۶/۶٪) مجرد بوده و تأهل بقیه مشخص نشده است.

از نظر طیف‌سنی ۱۷۲ نفر (۶۶/۹٪) از شرکت‌کنندگان در محدوده سنی ۳۵-۱۵ سال، ۵۸ نفر (۲۲/۶٪) در محدوده سنی ۵۵-۳۶ سال و ۱۴ نفر (۵/۴٪) در محدوده سنی ۷۵-۵۶ سال قرار دارند. سن ۱۳ نفر (۵/۱٪) در پرسشنامه‌ها مشخص نشده است.

۲۴۴ نفر (۹۵٪) از شرکت‌کنندگان مسلمان هستند. دین بقیه افراد مشخص نشده است. از نظر مذهب ۲۳۸ نفر (۹۲/۶٪) شیعه و ۵ نفر (۱/۹٪) اهل تسنن بوده و مذهب بقیه نامشخص است. افراد پیرو تسنن همگی ساکن استان گلستان هستند.

از نظر تحصیلات ۱۰۶ نفر (۴۱/۲٪) دیپلمه یا زیر دیپلم هستند، ۱۱۶ نفر (۴۵/۱٪) تحصیلات دانشگاهی داشته و ۲۷ نفر (۱۰/۵٪) دارای تحصیلات حوزوی هستند. همچنین ۴ نفر (۱/۶٪) بی‌سواد بوده و تحصیلات ۴ نفر (۱/۶٪) نیز مشخص نشده است.

نتایج مربوط به سؤالات اصلی پرسشنامه:

سؤالات اول تا چهاردهم پرسشنامه در ارتباط با نظر مخاطبین در مورد اهمیت آشنایی با احکام شرعی مسائل مختلفی هستند که ممکن است در حوادث طبیعی اتفاق بیفتند و عناوین آنها در قسمت روش‌ها ذکر شده است.

در مورد همه این سؤالات به غیر از سؤال اول بیشترین گزینه‌هایی که از سوی افراد مورد تحقیق انتخاب شده به ترتیب عبارتند از: خیلی مهم، مهم، اهمیت کم و بدون اهمیت. تنها در مورد سؤال اول که مربوط به اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به انواع آب‌ها است، بیشترین گزینه‌های انتخاب شده به ترتیب عبارتند از: مهم، خیلی مهم، اهمیت کم و بدون اهمیت. بیشترین انتخاب گزینه «خیلی مهم» مربوط به سؤال ۴ (اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به وضو و غسل) با ۶۱/۱ درصد و کمترین انتخاب این گزینه مربوط به سؤال ۳ (اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به کفار) با ۲۸/۸ درصد است. همچنین بیشترین انتخاب گزینه «بدون اهمیت» مربوط به سؤال ۳ با ۱۹/۸ درصد و کمترین انتخاب این گزینه مربوط به سؤال ۴ با ۳/۱ درصد است.

مجموع انتخاب گزینه‌های «بدون اهمیت» و «اهمیت کم» در ۱۱ سؤال از سؤالات فوق کمتر از ۲۰ درصد است، ولی این عدد در مورد سؤال ۳ برابر با ۴۱/۶ درصد، در مورد سؤال ۱۰ (اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به پاک بودن لباس نمازگزار) ۲۲/۲ درصد و در مورد سؤال ۱۴ (اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به تماس با

نامحرم) ۲۷/۷ درصد می باشد. بنابراین در مورد همهٔ سؤالات پرسشنامه اکثریت شرکت کنندگان در طرح گزینه‌های «مهم» و «خیلی مهم» را انتخاب کرده اند.

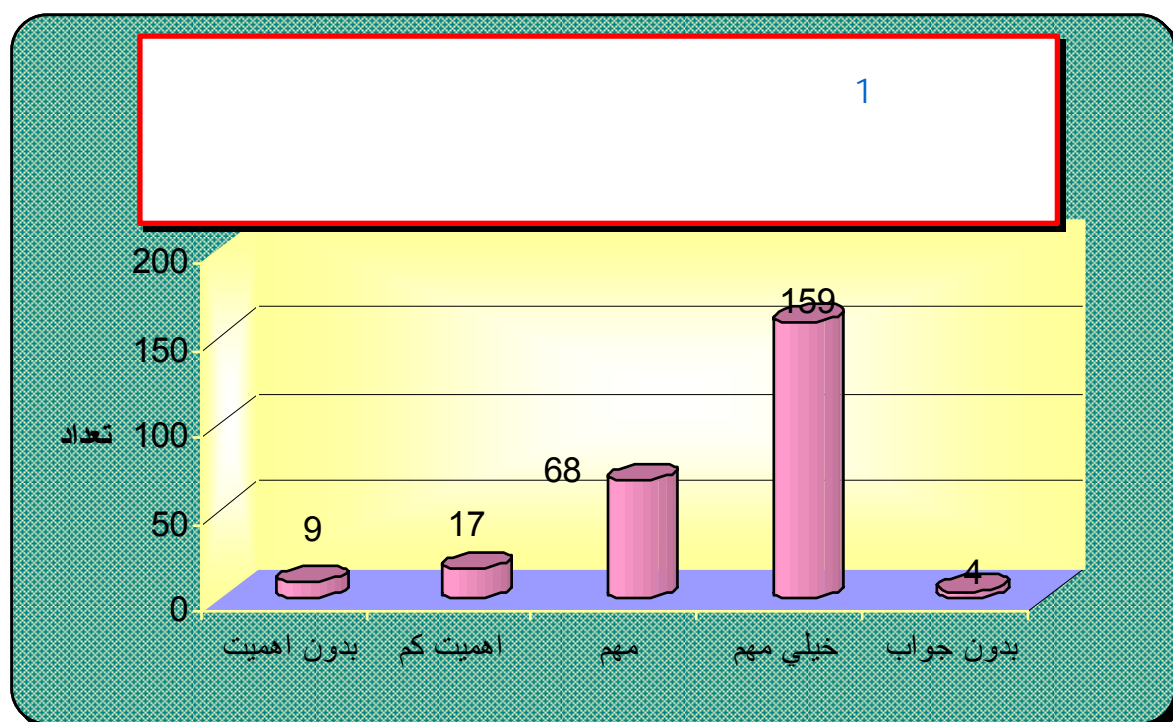
سؤال پانزدهم پرسشنامه نظر مخاطبین را به طور کلی در مورد اهمیت جمع آوری و تدوین احکام فقهی مربوط به حوادث و بلایای غیر مترقبهٔ طبیعی جویا شده است. در مورد این سؤال نیز اکثریت افراد گزینهٔ «خیلی مهم» و اقلیت افراد گزینهٔ «بدون اهمیت» را انتخاب کرده‌اند (نمودار شمارهٔ ۱).

سؤال شانزدهم که سؤال آخر پرسشنامه است یک سؤال باز و تشریحی است که از مخاطبین می‌خواهد هر مورد مهم دیگری در ارتباط با احکام شرعی را که به نظر آنها در حوادث غیرمترقبه مورد نیاز است ذکر کنند. پاسخ‌های ارائه شده شامل موارد زیر است:

- نیاز به حضور افراد آشنا به احکام شرعی برای راهنمایی افراد حادثه دیده.
- بیان احکام مربوط به خوردن غذاهای حرام در صورت اضطرار.
- نیاز به حضور روحانیون در میان افراد حادثه‌دیده
- تلاش بیشتر برای آشنایی مردم با

احکام شرعی مربوط به حوادث.

- انتشار کتاب و نیز مجموعه‌های کوچک مشتمل بر احکام شرعی مربوط به حوادث طبیعی.
- نیاز به حضور افراد آموزش دیده اعم از زن و مرد در مورد احکام شرعی حوادث طبیعی.
- تکلیف شرعی امدادگرانی که با اجساد متعدد تماس پیدا می‌کنند.
- اهمیت رعایت احکام شرعی تحت هر شرایطی.
- نیاز به حضور روحانیون اهل تسنن برای راهنمایی آسیب‌دیدگان دارای مذهب تسنن.
- احکام شرعی مربوط به سگ با توجه به استفاده از سگ‌های زنده‌یاب در حوادث طبیعی.
- احکام شرعی مربوط به اجناس اهدایی.
- احکام شرعی مربوط به اطفال یتیم و اطفالی که در صحنه حادثه پیدا شده و والدین آنها مشخص نیستند.

- آموزش امدادگران در ارتباط با احکام شرعی مورد نیاز آنها در حوادث.
- احکام شرعی مربوط به نگاه به بدن جنس مخالف در زمان حوادث.

بحث

از میان حوادث طبیعی دو حادثه در کشور ما بیش از همه اتفاق می‌افتد: زلزله و سیل. بنابراین پژوهش حاضر به این دو حادثه اختصاص یافته و در مناطقی که طی سالهای اخیر دچار زلزله و سیل شده اند به انجام رسیده است (زلزله شهرستان بم در دی ماه سال ۱۳۸۲، زلزله استان لرستان در فروردین ۱۳۸۵ و حادثه سیل در استان گلستان در سال ۱۳۸۰). انتخاب این سه منطقه برای انجام تحقیق حسن دیگری هم دارد و آن اینکه این سه منطقه از جهات مختلف با هم تفاوت دارند (همچون اقلیم جغرافیایی، شرایط آب و هوایی، شرایط فرهنگی، نژاد و حتی مذهب. چون بخشی از اهالی استان گلستان پیرو مذهب تسنن هستند). بنابراین نتایج تحقیق ارزش بیشتری دارد.

در هر حادثه طبیعی سه گروه از مردم درگیر حادثه هستند: یکی اهالی منطقه حادثه دیده که بیشترین مشکل را دارند، دوم امدادگران و مدیران درگیر حادثه و سوم روحانیونی که از طرف مردم، امدادگران و مدیران در ارتباط با احکام شرعی مورد سؤال قرار می‌گیرند. این سه گروه هر کدام ممکن است با مشکلات خاصی از نظر رعایت احکام شرعی مواجه شوند؛ مثلاً اهالی محل بیشتر در مورد احکام مربوط به آب‌ها، نجاسات و مطهرات، وضو و غسل، تیمم و جبره، نماز آیات و مشکل دارند. امدادگران و مدیران درگیر مسائلی همچون مس‌میت، تماس با نامحرم حین نجات مردم، پیدا کردن قبله برای اقامه نماز، نماز و روزه مسافر و هستند و روحانیون علاوه بر اینکه باید پاسخگوی تمام سؤالات شرعی مردم و امدادگران

باشند خود نقش فعالی در مواردی همچون غسل، کفن، نماز و دفن اموات دارند و باید آگاهی کامل به مسائل آن داشته باشند. بر همین اساس نظر سنجی تحقیق از هر سه گروه یاد شده (مردم حادثه دیده، امدادگران و مدیران و روحانیون) انجام گرفت تا نتایج آن کاملتر باشد و تأکید بر این بود که نظرسنجی از افرادی انجام شود که هنگام حادثه و روزهای بعد از آن در منطقه حادثه دیده حضور داشته‌اند.

یک نگاه کلی به نتایج آماری سؤال‌های اصلی پرسشنامه نشان می‌دهد که در مورد همه سؤالات به غیر از یک مورد (سؤال ۱) بیشترین پاسخی که از سوی گروه مورد تحقیق انتخاب شده گزینه خیلی مهم و سپس گزینه مهم است. برعکس در تمام سؤالات کمترین پاسخی که انتخاب شده به ترتیب گزینه‌های «اهمیت ندارد» و سپس «کمی اهمیت دارد» می‌باشد. این نشان می‌دهد که مطابق تصور ما مردم مسلمان ایران اهمیت خیلی زیادی برای رعایت احکام شرعی حتی در زمان بحرانی حوادث و بلایای غیرمترقبه طبیعی قائل هستند و خواهان رعایت این احکام در سخت‌ترین شرایط می‌باشند. با توجه به حجم بالای نمونه، می‌توان گفت که این مسئله فقط دغدغه روحانیون و پیشوایان مذهبی نیست بلکه از نظر امدادگران و مردم عادی هم مسئله بسیار مهمی است.

در تمامی سؤال‌ها به غیر از یک مورد (سؤال شماره ۳) حداکثر افرادی از گروه پژوهش که پاسخ «اهمیت ندارد» را انتخاب کرده‌اند ۲۰ نفر (۷/۸٪) می‌باشد که تأیید کننده مسئله فوق‌الذکر است. تنها در سؤال ۳ که مربوط به اهمیت آشنایی با احکام شرعی مربوط به کفار است پاسخ‌های «اهمیت ندارد» و «کمی اهمیت دارد» درصد قابل توجهی را به خود اختصاص داده‌اند (به ترتیب ۱۹/۸٪ و ۲۱/۸٪ که جمعاً ۴۱/۶٪ می‌شود)؛ البته این مسئله الزاماً نشان دهنده بی‌توجهی مردم به احکام شرعی

مربوط به کفّار نیست، بلکه احتمالاً به این دلیل این پاسخ‌ها بیشتر انتخاب شده‌اند که در حوادث مورد تحقیق ما حضور امدادگران خارجی بسیار کم‌رنگ بوده است (امدادگران خارجی فقط به صورت محدود در زلزله شهرستان بم حضور داشته‌اند).

بیشترین آمار مربوط به گزینه «خیلی مهم است» در مورد سؤال ۱۵ دیده می‌شود (۶۱/۹٪). این سؤال نظر مخاطبین را در ارتباط با اهمیّت جمع‌آوری و تدوین احکام فقهی مربوط به حوادث و بلایای غیرمترقبه طبیعی جویا شده‌است و نتیجه آماری پاسخ به این سؤال نشان می‌دهد که از نظر گروه مورد پژوهش این نیاز به خوبی احساس شده و خواهان تهیه چنین مجموعه‌ای شده‌اند و این مسئله پشتوانه روحی خیلی خوبی برای محققین این طرح فراهم نموده است که با سعی و تلاش بیشتری مجموعه احکام شرعی مورد نیاز در حوادث غیرمترقبه طبیعی را تهیه نمایند.

سؤال آخر پرسشنامه یک سؤال باز است که از مخاطبین خواسته شده موارد دیگری از احکام شرعی را که به نظر آنها در حوادث و بلایای طبیعی باید مورد توجه قرارگیرد ذکر نمایند. پاسخ‌های ارائه شده متنوع بوده و حاوی نکات مهمی است که مجریان این پژوهش نیز سعی نموده‌اند در تدوین کتاب مجموعه احکام شرعی مربوط به حوادث طبیعی آنها را مورد لحاظ قرار دهند؛ ولی مسئله قابل توجه دیگر اینکه این پاسخ‌ها نیز نشان دهنده دغدغه مردم شریف ایران در مورد رعایت احکام شرعی حتی در شرایط بحرانی حوادث و بلایای غیرمترقبه طبیعی است.

تحقیق حاضر با فاصله ای چند ساله از حوادث غیر مترقبه طبیعی انجام شده که نقطه ضعف آن حساب می‌شود. بنابراین پیشنهاد می‌شود در صورتی که خدای ناکرده حادثه مجددی در کشور ما اتفاق بیفتد تحقیقی مشابه در اولین زمان ممکن انجام شود تا نتایج آن اعتبار بیشتری داشته باشد.

همچنین در کشور ما حوادث غیرمترقبه غیر طبیعی هم شیوع فراوانی دارد (به خصوص تصادفات رانندگی)، که پیشنهاد می‌شود در مورد آنها نیز تحقیق مشابهی انجام شود. پیشنهاد دیگر آنکه در مورد اقلیت‌های مذهبی و دینی کشور هم تحقیق مشابهی انجام شود تا در صورت ضرورت مسائل مذهبی آنها رعایت شود.

سپاسگزاری

این طرح با حمایت مالی مؤسسه آموزش عالی علمی- کاربردی هلال ایران به انجام رسید، لذا وظیفه خود می‌دانیم از جناب آقای دکتر پورحیدری رئیس محترم و جناب آقای دکتر نجفی معاون محترم پژوهش مؤسسه قدردانی نماییم. همچنین از جناب آقای دکتر منصوری که در اجرای طرح راهنمایی‌های ارزنده‌ای نمودند کمال تشکر را داریم. از همکارانی که در شهرستان بم، استان لرستان و استان گلستان پرسشگران طرح بوده‌اند سپاسگزار هستیم. همچنین از خانم‌ها نصیبه نورالهی و زینب ایمانی که در انجام مراحل مختلف طرح همکاری داشتند تشکر می‌شود.

فهرست منابع

1. Alamdari S, Seddigh Tonekaboni F, Shabanzadeh Zidehi E. "Community- based approach in man- made fatal effects reduction of natural disasters". Abstracts of 3rd international congress on health, medication and crisis management in disasters. 1st ed. Tehran: Iran-Helal Press; 2006: 2. [In Persian]
2. Ardalan A. Community based risk management in disasters in rural region, 2nd International conference of crisis management in unexpected natural disasters. 1st ed. Tehran: Iran-Helal Press; 2006: 78. [In Persian]
3. Khademi N, Aghayani R. "Necessity of helth- care staff training (peripheral levels) relating with injured triage in unexpected disasters". Abstracts of 3rd international congress on health, medication and crisis management in disasters. 1st ed. Tehran: Iran-Helal Press; 2006: 159. [In Persian]
4. Javaheri F et al. Study the management Roodbar city about safety reasures during and after earthquake. Abstracts of 3rd international congress on health, medication and crisis management in disasters. 1st ed. Tehran: Iran-Helal Press; 2006: 33. [In Persian]

